

hláská

ročník XXX, 2019, č. 3

Významná výročí Klubu Augusta Sedláčka

V letošním roce se dovršuje několik „kulatých“ výročí, která, jak doufám, nebudou znamenat předěly v historii Klubu, která však, vzhledem k lidskému tíhnutí dělit běh času do ucelených period, mohou být jako mezníky vnímána. Přeji si nicméně, aby to byla jen ohlédnutí na pokračující cestě. Hovoříme zde o pětácti letech, která uběhla od založení Klubu Augusta Sedláčka (dále Klub), o třiceti ročnících klubovního časopisu Hláská a o dvaceti letech, po která je Klub iniciátorem a hlavním pořadatelem konference Dějiny staveb a vydavatelem stejnojmenného sborníku.

Okolnosti vzniku Klubu byly již několikrát traktovány v projevech a zaznamenány tiskem, znovu ale rád připomenu některé epizody z dějin Klubu a nezastupitelnou úlohu, kterou v nich sobě přisoudil potomní předseda Klubu, zvěčnělý RNDr. Josef Miler (* 20. 1. 1947 – † 3. 5. 1999). Jako matematik, podílející se na nejsložitějších projektech tehdejší Škodovky, měl schopnost soustředit se zcela na izolovaný problém a v jeho řešení nehlédět na okolnosti. Zřejmě jen tak se mu stojatými vodami „reálného socialismu“ první poloviny 80. let 20. století, prostředím plným komunistických donašců a strážců neměnnosti režimu, dařilo razit cestu úmyslu, který si předsevzal – založení spolku, který se bude věnovat všestrannému studiu vrchnostenských sídel se zvláštním soustředěním na hrady a tvrze a který bude badatelské výsledky svých členů publikovat ve vlastním periodiku. Pro zamýšlený spolek měl také jméno – Klub Augusta Sedláčka.

Kdo z vlastní zkušenosti nepoznal tehdejší společenské poměry, nepochopí, jak převratný, protože komunistickým strukturám podezřelý, úmysl to byl. Vzájemně se ujišťovaly v hrůze z takzvané ideologické diverze, kterou jim Milerův projekt, zálibně obrácený do feudální minulosti a zaštiťující se jménem „buržoazního“ historika Sedláčka, páchl na sto honů. Rychle se ukázalo, že založení spolku s právní subjektivitou, jak je to dnes normální, nebude dovoleno. Potvrzovala se tím skepse, se kterou jsme Pepíkův záměr (snad mohu takto dále Josefa Milera nazývat) sledovali ve skupince, kterou kolem sebe za tím účelem vytvořil a v jejímž jádře jsem se ocitl spolu s Ing. arch. Vladimírem Švábkem (Maxem) a Petrem Rožmberským. Náš tehdejší postoj lze vyjádřit konstatováním: „když se tě to povede prosadit, jdeme do toho s tebou“. Mohu-li hovořit za sebe a Maxe, v úspěch jsme nevěřili. Víc ale Pepík nežádal. S buldočí odhodlaností překonával stále znovu vyvstávající překážky.

Po řadě odmítnutí různými institucemi, která byla motivována obavou o vlastní klid v podmínkách režimu „stojícího na stráž“, našel řešení v podobě ustavení „kolektivu zájmové činnosti“ závodního klubu Revolučního odborového hnutí (ROH) podniku Škoda (byli jsme většinou zaměstnanci plzeňské Škodovky). Odborářští činovníci ovšem souhlasili až poté, co Pepík vyjednal záruku za naše počínání v osobě Dr. Tomáše Durdíka jako jakéhosi garanta, jenž k tomu po jednání s Pepíkem obdržel souhlas od svého představeného, Doc. Miroslava Richtera, tehdejšího ředitele Archeologického ústavu Československé akademie věd, jemuž zůstáváme za tento krok vděční. Udržení křehké balance s naším „garantem“ bylo dalším mistrovským kouskem Pepíkovy diplomatické dovednosti cílené k tomu, aby si Klub udržel potřebnou míru autonomie a nestali se z něj „Durdíkovi hoši“, jak jej někteří chtěli vidět.

Pro kolorit doby je příznačné, že ve vznikajícím výboru Klubu musela být zaručena vedoucí úloha komunistické strany přímo, tedy nejen prostřednictvím záruky obou výše jmenovaných autorit; připomínám, ocitáme se v době 1983/1984; politický tlak byl sdělován neformálně, přičemž ale bylo jasné, že nevyhovět mu, bude znamenat konec jednání. Pepík si tehdy přišel pro mé stvrzení kooptace dalšího člena se slovy, že „má jednoho levicového blouznivce, ale moc solidního kluka“. Jak se ostatně stávalo u Pepíka pravidlem, byla to volba mimořádně šťastná. Počáteční kroužek se mezitím rozrůstal, připojil se Zdeněk Procházka z Domažlic a jeho přátelé, mezi jinými také Zdeňkův i Maxův kamarád akademický malíř Vladimír Havlic a jeho přátelé, kteří byli současně přáteli přátel ..., také další škodováci, mezi nimi Ing. Jaroslav Novák a Ing. Zdeněk Fric, kteří zejména v počátcích Klubu zanechali výraznou stopu. Od ustavení prvního výboru až dodnes jako jedna z opor Klubu působí Ing. Petr Mikota, jehož organizační schopnost, odborná a nakladatelská činnost jsou pro Klub nepostradatelné. O členství k naší radosti projevíli zájem také zaměstnanci dříve neúspěšně oslovených institucí. Zakládací schůze v Technickém kabinetu Městanské besedy v Plzni (tehdy závodního klubu ROH) se 11. 1. 1984 zúčastnily 83 osoby. Z tohoto počtu se na místě stalo členy Klubu 47 zájemců, z nichž někteří přicestovali ze vzdálených míst republiky. Ke zděšení odborových funkcionářů se množství přihlášek rychle zvyšovalo, takže nám byl stanoven strop počtem dvou set členů. Dnes asi těžko

sděním radostné vzrušení, které provázelo vydání prvního svazku Ročenky Klubu Augusta Sedláčka 1984 s obsahem prací členů Klubu, jež je nyní sběratelskou raritou a pro níž se předlohy k zinkotiskovým matricím dokončovaly „na koleně“ u Maxe doma na statku u Houdků ve Vochově (okres Plzeň-sever). Ročenka, která dnes ve srovnání s technicky dokonalými publikacemi může působit jako chudá příbuzná, byla v dobových poměrech doslova zjevním, což nejlépe dokládá okolnost, že místo oficiálně stanoveného počtu prý škodováci tiskaři o své vůli vyrobili blíže neurčené větší množství svazků, které se pak ku prospěchu šťastných nabyvatelů rozkradlo. Vydávání Ročenky, financované s použitím příspěvků členstva, provázely trvalé potíže působené administrativou odborářského zařízení. Bylo stále znovu třeba bojovat za počet stránek, docházelo k brzdění zadání tisku do škodovické tiskárny. Přesto je třeba ocenit, že vedení závodního klubu našlo odvahu stát se naším zřizovatelem. Po dokončení ročníku 1987 jsme proto přijali nabídnutou možnost spojit síly a prostředky s Archeologickým ústavem a dalšími partnery na vydávání nového sborníku *Castellologica bohemia*, což se dařilo po několika dalších sezón, než byla spolupráce ze strany Klubu pro koncepční rozdíly ukončena.

Pamětníci vzpomenu na Informační list Klubu Augusta Sedláčka, kterým byly v letech 1984–1989 mezi členstvo šířeny organizační záležitosti. Kaligraficky vyvedenou hlavičku této tiskoviny s péčí vytvořil Vladimír Havlic (* 1944, † 2004). Pepík Miler už od počátku pomýšlel na vydávání časopisu, ale rozvinout takto Informační list bylo v dobových kulisách nad naše možnosti. Otevřel k tomu cestu teprve převrat roku 1989. Od roku 1990 tak vychází klubový časopis *Hláška*, jehož redakci a často naplnění obsahem se obětavě věnuje Petr Rožmberský. Jeho impozantní autorský vklad nejlépe vynikne při nahlédnutí do bibliografie časopisu, kterou pro období 1990–1999, ročníky I–X, sestavil a roku 2003 vydal Ing. Jiří Slavík, další z výrazných osobností Klubu (pokračování rejstříku až po současnost je možné nalézt na internetových stránkách Klubu Augusta Sedláčka). Děje se tak v nové organizační struktuře, kterou si Klub zvolil s registrací jako spolek v roce 1990. Má od té doby podobu federace šesti poboček

(Plzeň, Praha, Hradec Králové, Humpolec, Brno a Zlín) zastřešované Radou Klubu v Plzni. Veškeré administrování chodu Klubu leží na bedrech Petra Rožmberského, který se jej ujal poté, co si předčasná smrt vzala Josefa Milera, Pepíka. Jako svůj odkaz Pepík zanechal Klubu úkol uspořádat odbornou konferenci, který plníme hlavně zásluhou Petra Mikoty pořadatelstvím konference *Dějiny staveb* a vydáváním jejího stejnojmenného sborníku.

Koncepce konference získala definitivní tvar v konzultacích s Jiřím Škabradou a posléze také s dalšími přáteli. Stále ale to byl jen záměr, jehož uskutečnění bylo možné teprve s uplatněním organizační schopnosti Petra Mikoty, díky obětavé spolupráci jeho rodiny a skupiny kolegů z Klubu. Cílem konference se stalo v partnerství se spolupřáteli partnery, jejichž výčet se během doby měnil, vytvořit otevřené, vstřícné a zároveň kritické pole k prezentaci a sdílení informací z oboru zkoumání historických staveb v nejširším záběru témat. Oboustranný užitek jsme očekávali z propojení profesionální scény s amatéry, neméně závažným se jevílo vtažení studentů a mládeže vůbec do dění v oboru. Dodnes se tyto cíle daří plnit jen částečně.

Zcela podstatné je vydávání sborníku konferenčních příspěvků, který se Petru Mikotovi po celá léta daří doslova vydupat ze země, či spíše z neukázněných autorů za redaktorského nasazení Petra Rožmberského tak, že vychází vždy u příležitosti konání příštího ročníku, v poslední době však byrokracie poskytující dotaci lpí na vytištění do konce kalendářního roku, což je mimořádně obtížné. To je v českých zemích v daném oboru unikum, zaplacené tím, že jsme doposavad rezignovali na zařazení sborníku mezi tzv. impaktované tiskoviny. Za uplynulých dvacet let se konference stala pro řadu talentovaných badatelů nejen po odborné ale také po organizační a společenské stránce inspirací.

Ceníme si, že se do dění konference jako předsedající nebo jako autoři referátů konference zapojila řada vynikajících osobností. Bohužel, některé z nich již na nás pohlížejí přes práh věčnosti. Jmenujme jen paní docentku Miladu Radovou-Štikovou, dále profesora Mojžíra Horynu, profesora Tomáše Durdíka a z amatérské scény Josefa Smitku.

předseda Klubu Augusta Sedláčka Jan Anderle

Tvrz ve Vrbce

Jakub Vazač – Jan Vazač

Ves Vrbka (místní část obce Kozlov, okr. Havlíčkův Brod) se nachází 6 kilometrů severně od Ledče nad Sázavou. Protíná ji silnice II. třídy E 339 spojující Ledče s Čáslaví.

Vesnická zástavba zabírá mírné návrší (540 m n. m.), které vystupuje zhruba uprostřed k jihu se svažující planiny ohraničené na severu obcí Třebětínem (573 m n. m.), na východě Vrbeckým potokem, na jihu kopcem Ostojovka (540 m n. m.) a na západě údolím potoka Jestřebnice a jeho levostranného přítoku.

Historie

Poprvé se Vrbka zmiňuje v predikátu zemana Artleba, jenž byl roku 1316 pohnán spolu se zemany Bernardem z Koutů a Janem ze Zbraslavic před zemský soud. Žalujícím byl Dětoch ze Žiželic, jemuž prý jmenovaní zemané učinili škodu za 100 hřiven stříbra na jeho dědictví

v Třebelicích, přesněji na koních, dobytku a různém vybavení. Spor řešený v letech 1320–1324 skončil Dětochovým vítězstvím a jeho odškodněním dočasnou zástavou majetků viníků, což se však netýkalo Artleba z Vrbky, který kupodivu potrestán nebyl.¹⁾

V roce 1347 prodal zeman Ctibor z Číhoště tři lány a hospodu v Tupadlech komendě řádu německých rytířů v Drobovicích. Svědky prodeje byli Mstidruh z Chlumu a Vrbky a Artleb, píšící se po Sačanech, vsi na vrbeckém statku vzdálené 1 km západně od Vrbky.²⁾

Někteří historikové ztotožňují Artleba ze Sačan s dříve zmíněným Artlebem z Vrbky. Mstidruh z Chlumu a Vrbky mohl být jeho synovcem; synem Mutiny z Chlumu a Dobrovic, pobývajícím spolu s bratrem Jarošem na statcích svého bezdětného strýce, jenž někdy po roce 1347 zemřel. Mstidruh po strýcově smrti převzal vsi Sačany a Vrbku,³⁾ které roku 1349 uvedl ve svém predikátu.⁴⁾ Jaroš získal jižní

Obr. 3: Tvrziště ve Vrbce od severovýchodu (foto Jan Vazač 2018).

dominia a zároveň k vymření rodu po meči. Roku 1635 připadl zkonfiskovaný majetek Trčků královské komoře,³¹⁾ která roku 1636 postoupila statky Krchleby, Dobrovítov a Chlum jako vyprošenou odměnu irskému setníkovi Walterovi Deverouxovi, vrahovi Albrechta z Valdštejna.³²⁾ Po Walterově smrti roku 1639 zadlužené panství zdědil a ještě více zadlužil jeho syn Martin.

S rokem 1651 Krchlebsko spolu s ostatními statky Martina Deveroux převzali a rozprodali věřitelé. Krchleby s Vrbkou tehdy koupil Ferdinand Robmháp ze Suché, který v téže roce Vrbku osamostatnil a prodal Adriánovi z Enkefurtu, držiteli Ledče nad Sázavou.³³⁾

S Ledčí Vrbka sdílela další osudy až do 1. ledna roku 2016, kdy po neshodách s ledečskými radními dobrovolně přešla pod obecní úřad v Kozlově.

Popis

Poprvé lze podobu vrbecké tvrže, respektive jejího tvrziště, odvodit z mapy vytvořené v letech 1764–1768 (reambulace 1780–1783) v rámci tzv. I. vojenského mapování. Byť je tato mapa zhotovena metodou „od oka“, můžeme na ní dobře rozpoznat malý rybník přiléhající k východní straně návsi, v němž pramení pravostranný přítok Vrbeckého potoka. Na tento rybník z východu navazuje větší rybník, z jehož středu vystupuje ostrov, na němž kdysi stála vrbecká tvrz³⁴⁾ (obr. 1).

Nejlépe je tvrziště ve Vrbce zřetelné na II. vojenském mapování z let 1851–1852³⁵⁾ a především na mapě stabilního katastru z roku 1838³⁶⁾ (obr. 2). Tehdy již byla část tvrzního rybníka mezi ostrovem a západním břehem zavezena. Severní část zásypu (parc. č. 34) byla přeměněna na zahradu, západní a jižní část (parc. č. 9) posloužila jako dvorek a staveniště domu čp. 21, který zabral západní okraj někdejšího ostrova. Východní část ostrova přeměněnou na zahradu (par. č. 33) dosud ze tří stran obepínal zbytek rybníku (par. č. 32).

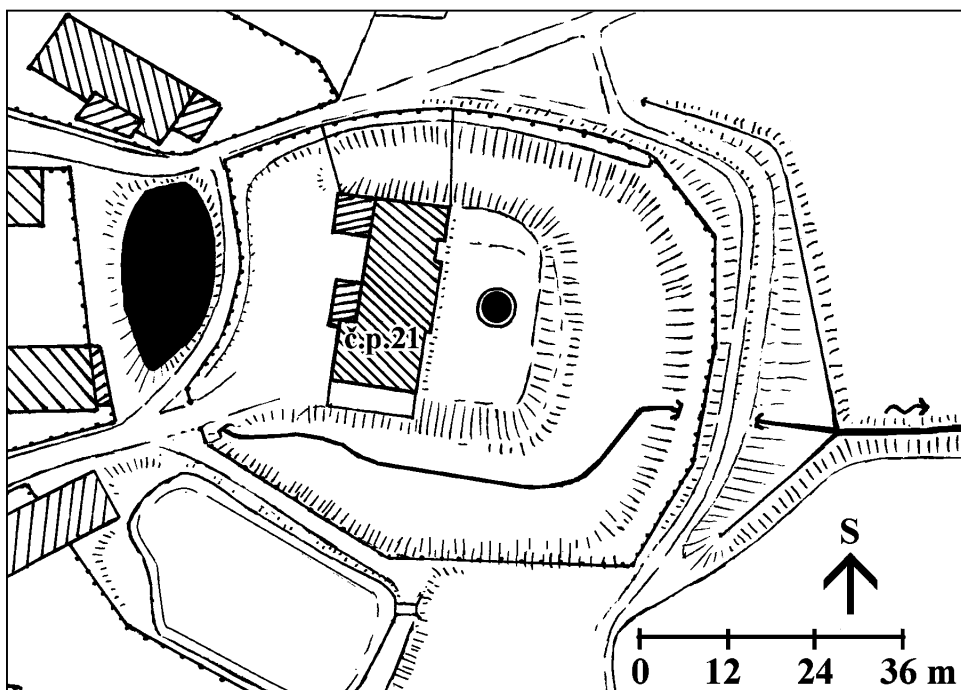
Na třetím vojenském mapování z let 1877–1878 již na místě rybníku vidíme jen zahradu. Potok, jímž byl rybník napájen, byl sveden k jejímu jižnímu okraji.³⁷⁾ V tomto stavu již tvrziště ve Vrbce, lidově zvané „Na valech“, viděl August Sedláček, o čemž svědčí přesný popis lokality ve 12. dílu jeho Hradů.³⁸⁾

V současnosti můžeme snadno rozpoznat téměř kruhový obvod tvrzního rybníku, jehož průměr činil zhruba 65 m. Průběh hráze je nejzachovalejší na severní a jižní straně, na západě je zkomolen zásypem a novodobou cestou, na východě bylo zeminou z hráze zavezeno a zarovnáno rybníční dno. Terén pod severní a východní stranou hráze je pozměněn novodobou cestou a melioračními pracemi, a tak nelze s jistotou říct, zda zde neprobíhal další pás zemního opevnění.

Ostrov, na kterém tvrz stála, tvořil zhruba čtverhrannou plochu o stranách cca 25 x 25 m. Dodnes na severní, východní a jižní straně až o dva metry převyšuje okolní terén. Jeho východní zatravněná část, poškozená okrouhlým bazénem, donedávna v severovýchodním rohu vykazovala zalomení (obr. 3). August Sedláček v tomto místě spatřoval kamením zaházený otvor, který považoval za zbytek věže či studně. Dnes bohužel na tvrzišti žádné zřetelné relikty někdejší zástavby nenalezneme. Celou západní stranu ostrova vyplňuje zřejmě neobývaný dům čp. 21. Základy domu na severní, západní a jižní straně by teoreticky mohly využít zdivo tvrže.

Vstup do tvrže byl na západní straně, v místě dvora domu čp. 21, kde byl tvrzní ostrov nejbližší břehu rybníka. Přístupová cesta vedla z východní strany návsi a k tvrzi přicházela po hrázi dochovaného rybníka přiléhajícího k tvrznímu rybníku na západě. Pod touto hrází začíná další rybník, již od 19. století téměř nevyužívaný, který chránil tvrzní rybník od jihozápadu³⁹⁾ (obr. 4).

Poblíž tvrže musíme předpokládat i zemanský hospodářský dvůr. Snad stál v místě některého z dnešních domů tvořících východní stranu návsi.

Obr. 4: Plán tvrziště ve Vrbce a nejbližší zástavby. Měřeno pásmem (kresba Jakub Vazač 2018).

Shrnutí a závěr

Tvrz ve Vrbce je klasickou ukázkou drobného zeman-ského sídla postaveného na nejlépe hájitelném místě situ-ovaném co možná nejbližší vesnici, na níž byl majitel tvrže hospodářsky závislý. Vrbecké tvrziště dokonale využilo vydatný vodní zdroj a k jihovýchodu se svažující terén. Podoba tvrže samotné nám dosud uniká. Vzhledem k jejím rozměrům ji mohla tvořit v okolí běžná věžová stavba chrá-něná prstencem hradeb, anebo složitější zástavba snad obvodového charakteru.

Zodpovězení mnoha nejasností spojených s historií a především s podobou neprávem opomíjené tvrže ve Vrb-^{ce}⁴⁰⁾ by přinesl jedině její odborný průzkum.

Poznámky: **1)** Emler, J. (ed.): Pozůstatky desk zem-ských Království českého r. 1541 pohořelých I. Praha 1870, s. 22. **2)** Pleva, F.: Toulky Vrchovinou. 2. vydání, Pelhři-mov 2007, s. 43. **3)** Například Matina, V. J. – Šlechta, A. P.: Dějiny českých Mutinů a Matinů, Sborník Jednoty po-tomků pobělohorských potomků-pokutníků a přátel rodopi-su v Praze II/1931, č. 4, s. 53–55. **4)** Sedláček, A.: Česko-moravská heraldika II. Část zvláštní. Praha 1925, s. 134–135. **5)** Pokud tato ves nebyla založena dříve. **6)** Sedláček, A.: Hradky, zámky a tvrze Království českého XII. Praha 1900, s. 114. **7)** Citace v pozn. 6. **8)** Citace v pozn. 4, s. 135. **9)** Citace v pozn. 2, s. 238. **10)** Citace v pozn. 4. **11)** Citace v pozn. 6, s. 210–211. **12)** Friedrich, G. (ed.): První kniha provolací desk dvorských z let 1380–1394. In: Archiv čes-ký XXXI. Praha 1921, s. 243–244. **13)** Sedláček, A.: Hra-

dy, zámky a tvrze Království českého I. Praha 1882, s. 96–97. **14)** Citace v pozn. 3, s. 55. **15)** Pokud se nejednalo o jiného člena zemanů z Chlumu.; Sedláček, A.: Hradky, zá-mky a tvrze Království českého X. Praha 1895, s. 334. **16)** Citace v pozn. 1, s. 68–69. **17)** Citace v pozn. 2, s. 43. **18)** Friedrich, G. (ed.): Druhá kniha provolací desk dvorských z let 1395–1410. In: Archiv český XXXV. Praha 1935, s. 429. **19)** Citace v pozn. 6, s. 109–110. **20)** Citace v pozn. 12, s. 243. **21)** Citace v pozn. 6, s. 114. **22)** Citace v pozn. 6, s. 113 a 208. **23)** Sedláček, A.: Hradky, zámky a tvrze Krá-lovství českého IV. Praha 1885, s. 238. **24)** Palacký, F. (ed.): Archiv český III. Praha 1844, s. 188. **25)** Palacký, F. (ed.): Archiv český I. Praha 1840, s. 256. **26)** Citace v pozn. 6, s. 114. **27)** Citace v pozn. 24, s. 553. **28)** Citace v pozn. 6, s. 114. **29)** Doubek, E.: Světla nad Sázavou v zrcadle času. Praha 1992, s. 12. **30)** Citace v pozn. 6, s. 89–90. **31)** Pleva, F.: Ledec nad Sázavou. Dějiny města. Ledec nad Sázavou 1997, s. 36–37. **32)** Citace v pozn. 6, s. 216. **33)** Citace v pozn. 2, s. 36–37. **34)** <http://oldmaps.geolab.cz – map. list č. 163>. **35)** <http://oldmaps.geolab.cz – map. list O-10-VI>. **36)** <http://archivnimapy.cuzk.cz – katastr Vrbka>. **37)** <http://oldmaps.geolab.cz – 1 : 25 000, map. list 4054-4>. **38)** Citace v pozn. 6, s. 114. **39)** Doporučujeme využít letec-kých map na stránkách www.mapy.cz, anebo na stránkách Ústředního archivu zeměměřictví a katastru GPS tvrziště je 49.7502819N, 15.2802839E. **40)** Nezaregistroval ji Kolek-tiv: Encyklopedie českých tvrzí III. Praha 2005.

Ceny nemovitostí hrabat z Vrtby v roce 1657

Petr Rožmberský

Na Bílou sobotu (31. března) 1657 sepsal v Menším Městě pražském hrabě Jan František z Vrtby na Vrchoto-vých Janovicích, rada císařské komory v Království čes-kém, jakožto nejstarší z bratrů, tzv. dílčí cedule. Jednalo se o rozdělení dědictví po otci, hraběti Sezimovi z Vrtby, mezi jeho čtyři syny – již jmenovaného Jana Františka, dále Jaroslava Františka, Václava Františka a Ferdinanda Fran-tiška. Statky byly císařských „puchalterem“ (vedoucím účtárny) očitě spatřeny a „taxirovány“ (oceněny). Mladší bratři si potom mohli vybrat každý jeden z dílů; ten, který zůstal, připadl nejstaršímu z bratrů (opatření, aby se tvůrce cedulí snažil o co největší rovnost dílů; nebylo-li to úplně možné, držitelé větších dílů se museli finančně vyrovnat s ostatními). Díly byly poměrně podrobně popsány a jednotlivé jejich položky oceněny v míšeňských groších.¹⁾ Zde si budeme všimnout hlavně dominikálu, a to především sídel, jen namátkově dalších objektů. Ceny sídel nejsou totiž srovnatelné s cenami dalších nemovitostí, u nichž se do ceny započítával také výnos. Zájemce o ocenění platů, ospů a robot poddaných, jednotlivých vrchnostenských dvorů, mlýnů, rybníků, pozemků, dobytka, lesů apod., o právní ustanovení, dluhy a další podrobnosti odkazujeme na uvedený pramen.

První díl – Křimice a Cebiv

První díl si vybral Jaroslav František a 24. dubna 1657 si jej nechal zapsat do desek zemských. Tento díl byl tvořen dvěma statky ležícími v Plzeňském kraji – křimickým²⁾ a cebivským.³⁾

Tvrz Křimice (okr. Plzeň-město). „Ta tvrz zámek se jmenuje, neb leží v pěkném, příhodném místě, a zdaleka ji spatřiti může. Věže při ní vysoká a plechem obitá, jako i okolo ní pavlač. V té tvrzi jest světnic dobře spravených s komorami některými klenutými, a okny při zemi k zahradě dobře mřížemi železnými opatřenými, osm, ob-zvláštně pak sklepy pod zemí s průchodišti velmi mistrov-sky klenuté, se čtyřmi marštalem, dvěma zahradami zdí obehnanými, kořennými, i se vši příležitostí a jinými pokoji nedostavenými. Mohla by se dříve pokládati, ale že k dokonalému vyzdvižení nemálo nákladu zapotřebí bude, klade se v 1500 kopách.“⁴⁾

Zámek Křimice dnes (<https://www.turistika.cz>).

Zahrada pro vaření, která je ohrazená tesanou hradbou, připravená k štěpnici, je v dobrém rovném místě, 140 x 110 kroků. Je v ní málo štěpů, a díl třeshnoví – odhadnuta na 200 kop. Také štěpnice za řekou pod mlýnem, na pěkném místě u samé vody, mnohem větší než uvedená zahrada, „v ní je štěpová rozdílného namnoze“ a je ohrazena tesanou hradbou; dává 80 strychů i více ovoce. Druhá štěpnice je při radčickém dvoře, teče skrze ní potok a je osázená pěknými míšeňskými i jinými štěpy. Třetí štěpnice při tlučenském dvoře, na které též nemálo ovoce bývá. Tyto štěpnice odhadnuty na 1000 kop.

Kostel P. Marie na Hornici u Křimic (<https://umo5.plzen.eu>).

Pivovar – v něm se vaří na 15 a půl sudu. „A poněvadž to místo jest veselé na silnici a příležitost, a z města Plzně zvlášť letního času tam nemálo lidí na procházku přichází, a když se toliko stále dobrá piva vaříti budou, bude se moci 20 i více várek po 15 sudech, což učiní 300 sudů ročně, vystavovat“. Na statku je sedm krčem.

Poplužní dvory jsou čtyři – křimický, vejprnický, radčický a tlučenský, „kde tvrz bývala a vrchnost tu bydlívala;“ jsou na díle z kamene vystavené“. Oceněny na 900 kop.

Mlýn je na statku jen jeden, na řece, se čtyřmi koly mouchými a jednou stoupou. Nájem z něj se platí v obilí a mlynář musí vykrmit pro vrchnost osm vepřů. Tři rybníky, jeden vytírací rybníček a sádky oceněny na 1200 kop.

Ke křimickému statku patřilo šest vesnic (Křimice, Vejprnice, Tlučná, Radčice, Vochov a Chotíkov), z nichž dvě sem náležely jen zčásti. Celkem to bylo 64 osedlých i s chalupami; 15 selských gruntů bylo pustých.

Tvrz Cebiv (okr. Tachov). „Byla pěkně vystavěna, ale skrze oheň k zkáze přišla, a ještě by se spraviti mohla. Jest přikryta jalovou střechou, jsou v ní čtyři světnice a tři sklepy, kuchyně a spižárna“. Odhadána za 300 kop.⁶⁾

V pivovaru se dříve vařilo na 14 sudů, nyní jen na sedm sudů a tři vědra. Ročně se bude moci učinit 20 várek, tedy 140 sudů. Krčem je pět.

Poplužní dvory jsou tři – cebivský (nově vystavěný v prostranném místě při samé tvrzi se stodolou o třech mlatech, při něm studnice a kašna), záchlumský (ten je

Zámek Cebiv dnes (<https://prazdnedomy.cz> – P. Hrdlička).

skrovný, rozbořený stodoly se musí nově vystavět) a drahovský (za lesy na samotě v jednom zavření). Dvory odhadnuty na 700 kop.

Mlýny na potoční vodě jsou dva, jeden o dvou kolech a při něm pila, druhý o jednom kole. Mlynáři vrchnosti platí v obilí a vykrmenými vepři. Rybníků je osm a další tři malé rybníčky na výtah a třecí.

K cebivskému statku patřilo šest vesnic (Cebiv, Horní Kozolupy, Vítkov, Olbramov, Záchlumí a Strahov) – jedna z nich jen zčásti. Osedlých i s chalupníky je 56, pustých usedlostí 13.

Druhý díl – Mikovice a Neznašov

Druhý díl si vybral Jaroslav František a 24. dubna 1657 si jej nechal zapsat do desek zemských. Tento díl byl tvořen dvěma statky ležícími ve Slánském (Mikovice⁷⁾ a Prácheňském (Neznašov⁸⁾) kraji. Držitel tohoto dílu musí dát 50 kop na dostavění kaple na Hornici (u Křimic) podle odkazu pana Strojetickeho (Jan Jindřich Strojeticcký měl manželku rozenou z Vrtby a odkázal Křimice Sezimovi z Vrtby roku 1646⁹⁾).

Tvrz Mikovice (okr. Mělník). „Od starodávna jmenuje se tvrz, která byla v ty roztržitosti vojenské [tj. třicetiletá válka] vypálena a ještě jak náleží, vystavěna není. Okolo ní je příkop vodou napuštěný, v němž se mohou chovat ryby a voda upouštět. Světnic v ní je osm, jedna Tafelstuben [táfovaná – obložená dřevěnými deskami], jeden Mázhaus [velká síň], tři komory, jedna lázníčka, dvě spižárny, jedna klenutá kuchyně, pekárna, kaple s oltářem, studnice a dva sklepy pod zemí“. Odhad – 1000 kop.¹⁰⁾

Pivovar, neboť tu je hlavní silnice, může vařit 26 várek ročně, na výstav 10 sudů čtyřvěderních, tedy 260 sudů ročně. Výsadních krčem je pět, pusté tři.

Poplužní dvory jsou tři – mikovický, neuměřický a lobečský. Ty dvory, poněvadž se bude muset koupit dříví na stavbu, se vším stavením i se stavením ovčínů se pokládají za 1200 kop.

„Zahrada kořenná, při které je zaměstnán zahradník a má tam vystavěné obydlí. Je v ní pěkný lusthaus [letohrádek, altán, besídka] a pod ním sklípek a v něm studánka pro chlazení nápojů. Druhý sklípek je pro zimní uložení různých kuchyňských věcí. Zahrada je vysázená rozličnými bylinami, tulipány, karafiáty, fíkovými i jinými štěpy, také španělských, vláských i jiných třešní a ovoce nemálo. Při ní jsou ještě dvě zahrady pro kuchyňské věci, melouny, artyčoky i jiné – mají 3 a 2 kopy krát jednu a půl kopy kroků. To vše, protože je to na dobré půdě a voda okolo a skrz to teče, oceněno za 1500 kop“.

Štěpnice při vinici, na níž nemálo rozličného ovoce bývá, odhadnuta na 100 kop. Štěpnice při zahradě kořenné u Mikovic je velká a pěkná (16 kop krát 3 kopy kroků) v dobrém místě mezi vodami, z ní ovoce se prodává a pro potřebu domácí se nechává 15 strychů pěkných jablek a hrušek. Ta i s druhou menší oceněna na 2000 kop.

Jeden břeh řeky Vltavy v délce čtvrt míle se vrbinami a porostlinami byl oceněn 200 kopami. Řeku najímají rybáři za plat.

Ke statku náleží tři mlýny na potoce a jeden pod Olovnickým rybníkem; ten má dvě kola mouchá a stoupu, Otšovický mlýn taktéž. Mikovický mlýn má jen jedno kolo a stoupu. Všichni mlynáři platí nájem v obilí a vykrmených vepřích. Kaprové rybníky jsou mezi poli v dobrém místě.

Zámek Neznašov dnes (<http://www.chateau.cz>).

Mimo dva lomy na kámen „nově nalezena tvrdá skála pro štuková [kvádry], k veřejím, okenicím i jiným potřebám“ – ta oceněna částkou 300 kop.

K mikovickému statku náleželo šest vesnic (Mikovice, Otavice, Neuměřice, Olovnice, Zeměchy a Lobeč), z nichž z jedné ke statku náležela jen část. Nachází se v nich 16 gruntů a 24 chalup a také 23 pustých gruntů a 19 pustých chalup.

Tvrz Neznašov (okr. České Budějovice). „Je v příležitostném místě stavěná, pokoje a sklepy některé klenuté. Obsahuje šest světnic, čtyři sklepy při pokojích, dole spížírna, kuchyně, pekárna, dva sklepy a větší kuchyně. Dvě marštaly pro jízdní a kočovské koně jsou v parkáně“. Oceněna na 500 kop.¹¹⁾

Pivovar je „dobře postranně a pod cihlou vystavěný“, vede se do něj voda z blízkého rybníka. Z várky na výstav je pět sudů čtyřvěderních, ročně se vaří přes 20 várek, zvlášť když je plavba [plavení dřeva, vory] častější, ročně se může uvařit 125 sudů. Výsadních krčem je šest. Dříve tu bývala vinopalna.

Poplužní dvory jsou dva. Neznašovský při tvrzi, „všechno pod cihlou čtyřhranaté“, dolejší i hořejší stáje, ratejna, špýchary a stodoly o třech mlatech, spodky z kamene vystavěny. Temelínský byl roku 1655 nově vstavený s velkou stodolou o jednom mlatě z pěkného tesaného dříví pod šindelem a došky. Ty dva dvory se vším stavením odhádány za 600 kop. Temelínský dvůr byl zřízen ze dvou selských gruntů a připojeny k němu ještě pozemky od dalších gruntů.

Není tu žádná kořenná zahrada, jen dvě špatné a malé štěpničky, v jedné jen dvě hrušky a málo švestek, v druhé vysazeno 240 plání, ale nerostou pro špatnou půdu (bez ceny).

Na statku jsou dva mlýny na jisté vodě: Kořenský o třech kolech, čtyřech stoupách a je při něm pila a olejna. Rejzíkuvský mlýn má dvě kola a čtyři stoupy. Mlynáři platí nájem v obilí a vykrmují vepře. Z řeky (tj. Vltavy) vychází určitý plat a u Kořenských mlýna jsou dvě losnice [tj. zařízení na chytání lososů]. Ročně se chytá 20 až 30 lososů, každý váží okolo 15 liber. Z každého vora po Vltavě nebo Lužnici se vybírá myto. Rybníků je 12 v ceně 800 kop a čtyři na výtah a plod za 100 kop. Sádky nově zřízeny při pivovaru.

Vápenice a cihelna je pustá a mnoho let se neužívá – oceněno jen na 50 kop. U Neznašova je kostelík, v němž „dříve pikharti vykonávali služby boží“, ale nyní se neužívá.

Ke statku náleží čtyři vesnice (Všemyslice, Temelín, Albrechtice n. Vlt. a Újezd – chybí Neznašov) s 29 osedlými, 16 chalupami a šesti pustými gruntů.

Třetí díl – Kosov, Červený Hrádek, Nusle

Třetí díl zůstal nejstaršímu Janu Františkovi, který si jej také nechal zapsat do desek zemských. První dva statky (Kosov,¹²⁾ Červený Hrádek¹³⁾) ležely ve Vltavském kraji a třetí, jen dvůr Nusle,¹⁴⁾ v Kouřimském kraji. Náležely k němu ještě také dva deskové domy v Menším Městě pražském s vinicí, odhádané na 6000 kop.¹⁵⁾ Držitel tohoto dílu musí dát 50 kop na dostavění kaple na Hornici (u Křimic) podle závěti pana Strojetickeho.¹⁶⁾

Zámek Kosov (tj. Kosova Hora, okr. Příbram). „Jest ve čtyřech úhlech, uprostřed něho stará věž vysoko vyhnána. V tom zámku a věži nachází se 13 velkých i malých pokojů, jedna Tafelstube, 14 komor, palác, pekárna, kovárna, tři spížírny, kolna, marštaly na 12 koní, kašna a jiné příslušenství“ – odhadnuto na 2000 kop.¹⁷⁾

Pivovar může ročně svařit nejméně 20 várek, každou na 10 a půl sudu. Ročně se tedy může vystavit 240 sudů. Krčem bývalo šest, nyní jen čtyři (dvě jsou pusté).

Zámek Kosová Hora dnes (<https://www.hrady-zrceniny.cz> – P. Fabian).

Kořenná zahrada proti zámku je maličká a pustá. Dvě štěpničky, na nichž se urodí 25 strychů různých jablek a hrušek. To je odhadnuto za 200 kop.

Poplužní dvory jsou čtyři: kosovský, vojkovský, štětkovský a Pojezdecký. Na stavení jsou špatné, většinou ode dřeva. Ve vojkovském dvoře dříve bývala tvrz „a tudíž se tam ještě nachází některé světnice a sklepy, jak nad tak i pod zemí, klenuté“. Dvory byly oceněny sumou 800 kop.

Ze dvou mlýnů o dvou kolech moučných se platí nájem v obilí a vykrmenými vepři. Rybníky jsou malé a je jich málo. Třech plodových rybníků je devět. V potoce je málo ryb, více raků. Cihelna nyní pustá klade se za 50 kop.

Ke statku náleží stejnojmenné městečko a osm vesnic (Štětkovice, Sledovice, Mrvice, Vojkov, Lavičky, Lhota, Mezín a Bořená Hora), v nichž se nachází 77 gruntů (a dva pusté) a osm chalupníků.

Zámek Červený Hrádek (okr. Příbram). „Je při něm zdvihací most, šest velkých a malých pokojů, šest komor, palác, kancelář, Tafelstube, dvě spížírny, kuchyně, pekárna, marštaly na 10 koní, dva sklepy, jako i pod zemí, klenuté. Vystavěný je dílem z kamene a dílem ze dřeva a potřebuje náklad [tj. peníze na opravu]“. Proto se oceňuje jen na 500 kop.¹⁸⁾

Býval tu pivovar, ale nyní je pustý. Pálené [kořalka] se páliko, dokud byl pivovar. Krčmy jsou tři, z nich nyní jedna pustá.

Zámek Červený Hrádek dnes (<http://www.kdejsemvsudebyl.cz>).

Již neexistující zámek Nusle na historickém snímku (<http://vysehradskej.cz/nuselsky-zamek>).

Bývala tu kořenná zahrádka, nyní je pustá. Ve dvou štěpnících se urodí hrušek a jablek 12 strychů. Celkem za 60 kop.

Poplužní dvory jsou tři: hrádecký, Vyšotalský a sestrouňský. Odhadnuty za 600 kop.

Na statku jsou dva mlýny celkem se čtyřmi moučnými koly a osmi stoupami, nájem je placen v obilí a vykrmenými vepři. Také jedna pila. Nevelkých násadních rybníků na kapry je sedm a jeden plodový rybníček. Oceněny na 319 kop. Vápenice na pět sáhů kamene, ale protože se nyní neužívá, klade se jen za 50 kop.

Ke statku náleží sedm vesnic (Janov, Přibýška, Malá Lhota, Vítěž, Zberaz, Sestrouň a Hradištko – chybí Č. Hrádek). Je v nich 34 potažníku (čtyři pustí) a dva chalupníci, z nichž jeden je pustý.

Tvrz „nebožto“ dvůr Nusle (Praha). „Ve dvoře, v němž dříve vždy rytířské osoby bydlely a za tvrz jej pokládaly, bylo několik pokojů pěkně vystavěných, ale tou roztržitostí vojenskou v ruinu přišly; ještě se nachází dva klenuté sklepy a jeden pod zemí. Také ratejna pro čeledí a druhá klenutá světnička s kuchyní, marštale, chlěvy, vše šindelem dobře přikryté, stodola i voda příhodná, to vše ode zdi, jako i dost

tlustá zeď kolem toho dvora dva sáhy vysoká i se dvěma malými rybníčky pro dobytek“ – to se pokládá za 500 kop.¹⁹⁾

Ke dvoru náležela také kovárna a chalupa, ale ty jsou nyní úplně pusté. Také je tu nově vystavěná výsadní krčma.

Dvě nevelké kuchyňské zahrady (z nich jedna je pustá) a dvě štěpnice, v nichž je málo štěpů, byly oceněny na 120 kop.

Potok při zahradě asi tři hony délky s lovem ryb a s vrbinami kolem něj odhádán na 100 kop.

Čtvrtý díl – Votice, Beztahov, Křešice

Tento díl si vybral ještě nezletilý Ferdinand František a nechal si jej zapsat do zemských desek také 24. dubna 1657. Všechny statky – Votice,²⁰⁾ Beztahov i Křešice – se nacházely ve Vltavském kraji. K tomuto dílu byl přidělen také šosovní dům v Novém Městě pražském v Jirchářích s příslušenstvím v ceně 800 kop²¹⁾ a také držitel tohoto dílu musel přispět na dostavění kaple na Hornici (u Křimic) podle kšaftu pana Strojetickeho 50 kopami.²²⁾

Zámek Votice (okr. Benešov). „Ten někteří jiní tvrzí jmenují; je to stavení staré, však dva úhly neb strany k němu byly roku 1563 příhodně přistavěny. Pokojů v něm velkých i malých dílem klenutých je 25, komor 13, palác, dvě tafelstuben, dva sklepy, dvě spižírny, kolna, čtyři dolní sklepy, lednice, marštale na 30 koní a kašna. I se stavením pivovaru v témž zavření se pokládá za 2000 kop.“²³⁾

Pivovar v pokojných létech vařival častěji, nyní 18 várek ročně (i pro statek Janovice s pěti krčmami, který sem však již nenáleží). Vaří se na 15 a půl sudu čtyřvěderního, a protože je na silnici nemálo krčem, počítá se s 20 várkami, tedy s 310 sudy ročně. Krčem bývalo 18, z nichž nyní je pět pustých. V městečku je také šenk vína.

Zahrada kuchyňská a kořenná je nedaleko zámku (102 krát 101 kroků), při ní světnice zahrádníka a při zemi prostý luthaus. Na její části jsou štěpy. Štěpníc je pět, v nichž, když se urodí, se získá 145 strychů jablek a hrušek. Zahrada i se štěpnici oceněna na 800 kop.

Poplužních dvorů je osm (nejdou jmenovány), většinou ode dřeva vystavěných, velmi zpustlých a na jejich opravy bude potřeba velkého nákladu. Odhadnuty za 1000 kop.

Mlýnů je osm (nejmenovány), z nich tři jsou na jisté vodě. Mají 17 moučných kol a 23 stoup. Kaprové rybníky jsou malé a špatné, je jich 15. I se sádkami odhadnuty na 400 kop. Lom na vápenec a špatná cihelna, nyní pustá, oceněno na 100 kop.

Zmiňuje se kostel a klášter řádu sv. Františka nově vystavěný od otce bratrů z Vrtby hraběte Sezimy, v němž „rod náš svůj pohřeb má“; řeholnice mají mít vychování podle nadání.

Votice – starý zámek dnes (<https://cs.wikipedia.org>).

Ke statku přísluší městečko Votice s mýtem a vsi Kaliště, Zelenec, Bedenín, Lysá, Větrov, Mysletice, Hostišov, Zdeboře, Nezdice, Jestřebice, Mladoušov, Kochnov, Manělovice, Libohostice, Slavkov, Křešice, Lhota, Srbice, Střelítov, Beztahov, Nezdice, Martinice, Bučovice, Křtěnovice, Bezmíře, Kašovice a Radotín. Hodně vesnic je zpustlých a nachází se v nich 131 potažníků, 20 chalupníků, čtyři vyhořelé grunty, dva pusté, a tři pusté chalupy.

Informace o statcích Beztahov²⁴⁾ a Křešice²⁵⁾ nejsou zvlášť uvedeny a je patrné, že již byly součástí votického panství.

Shrnutí

Uvedené ceny tvrzí a zámků mohou vypovídat o velikosti a zachovalosti objektů, o čemž nás však podrobněji informují uvedené popisy, které je jistě možné (avšak obtížné) využít při stavebně-historických průzkumech. Poměrně vysoké ceny zahrad, štěpnic a rybníků jsou způsobeny tím, že je započítán i jejich výnos (u šlechtických sídel není a naopak potřebují náklady na údržbu). Ocenění u pivovarů, dvorů a mlýnů (někdy daleko přesahující ocenění sídel) bylo vytvořeno nejen z ceny staveb, ale i z výnosů a výdajů na jejich provoz, takže jsou uvedeny jen jako zajímavost.

Poznámky: **1)** Národní archiv Praha, fond Desky zemské větší, kniha č. 70, fol. H17 a n. (dále jen NA Praha,

DZV a identifikační údaj). Dostupné na: <http://www.badatelna.eu/>. **2)** NA Praha, DZV 70, fol. H18–H24. **3)** NA Praha, DZV 70, fol. H24v–H28v. **4)** Kolektiv: Encyklopedie českých tvrzí II. Praha 2000 tvrz Křimice neuvádí. **5)** Viz Anderle, J. – Rožmberský, P.: Tvrze Tlučná a Tlučná na Plzeňsku. Edice Zapomenuté hrady, tvrze a místa č. 14. Plzeň 1997. **6)** O tvrzi v Cebivě podrobně Kolektiv: Encyklopedie českých tvrzí I. Praha 1998, s. 65. **7)** NA Praha, DZV 70, fol. J11v–J18v. **8)** NA Praha, DZV 70, fol. J18v–J24v. **9)** Sedláček, A.: Hrady, zámky a tvrze Království českého XIII. Praha 1905. s. 244. **10)** Kolektiv: Encyklopedie českých tvrzí II. Praha 2000 tvrz neuvádí. Zanikla. **11)** Citace v pozn. 10. **12)** NA Praha, DZV 70, fol. K6–K10. **13)** NA Praha, DZV 70, fol. K10–K13. **14)** NA Praha, DZV 70, fol. K13–K15. **15)** NA Praha, DZV 70, fol. K16. **16)** NA Praha, DZV 70, fol. K22v. **17)** Kolektiv: Encyklopedie českých tvrzí II. Praha 2000 Kosov neuvádí. **18)** Kolektiv: Encyklopedie českých tvrzí I. Praha 1998 Červený Hrádek neuvádí. **19)** Kolektiv: Encyklopedie českých tvrzí II. Praha 2000 Nusle neuvádí. **20)** NA Praha, DZV 70, fol. K27v–L5v. **21)** NA Praha, DZV 70, fol. L4v–L5. **22)** NA Praha, DZV 70, fol. L11. **23)** Kolektiv: Encyklopedie českých tvrzí III. Praha 2005 tvrz neuvádí. **24)** O tvrzi Beztahov viz Kolektiv: Encyklopedie českých tvrzí I. Praha 1998, s. 24. **25)** O tvrzi Křešice viz Kolektiv: Encyklopedie českých tvrzí II. Praha 2000, s. 351.

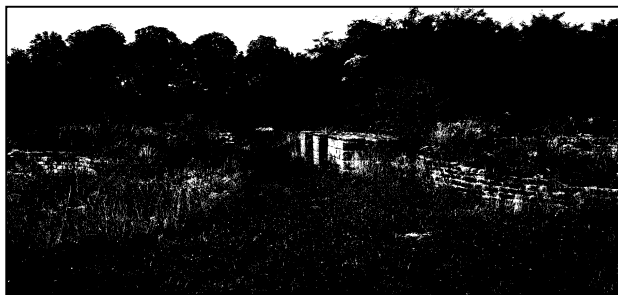
Hrady u Balatonu

Petr Mikota

Jezero Balaton je velká vodní plocha rozdělující Maďarsko na dvě části. Okolí jezera bylo příhodné pro stavbu opevnění, ať už byly umístěny na vrcholcích hor nebo v bažinách. Představíme si nyní několik takových památek z různých období. V tištěných průvodcích se o nich moc nepíše a to málo, co se podařilo zjistit, pochází většinou z informačních tabulí.

Římská pevnost Fenékpusztá u ústí řeky Zala

Panonie byla významná součást Římské říše. Její hranice chránila řada pevností na Dunaji. Ale i ve vnitrozemí byla řada velkých pevností. Jedna z nich stála u ústí řeky Zala do Balatonu. Na nízké terase nad jezerem byla ve 2. až 3. století římská osada. Ta byla ve 4. století přebudována na mohutnou pevnost o rozměrech 377 x 358 m. Měla tři brány a chránily ji hradby se 44 okrouhlými věžemi. Na východní straně přiléhala k jezeru. Právě díky této pevnosti se zde osídlení udrželo i po odchodu Římanů. Od roku 456 zde sídlil ostrogótský král Thiudimer, otec Theodori-

Fenékpusztá, odkrytá a částečně rekonstruovaná jižní brána (všechna foto P. Mikota 2016).

ka Velkého. Po roce 568 se zde vystřídali Avaři, Germáni a Byzantinci. Osada zpusťla po roce 630, krátce byla ještě obývána v 9. století a definitivně zanikla při nájezdu Maďarů. V 19. století zde byl postaven hospodářský dvůr se zámečkem. Z rozsáhlého území bývalého města jsou odkryty zbytky jedné brány a základy sýpky a baziliky.¹⁾

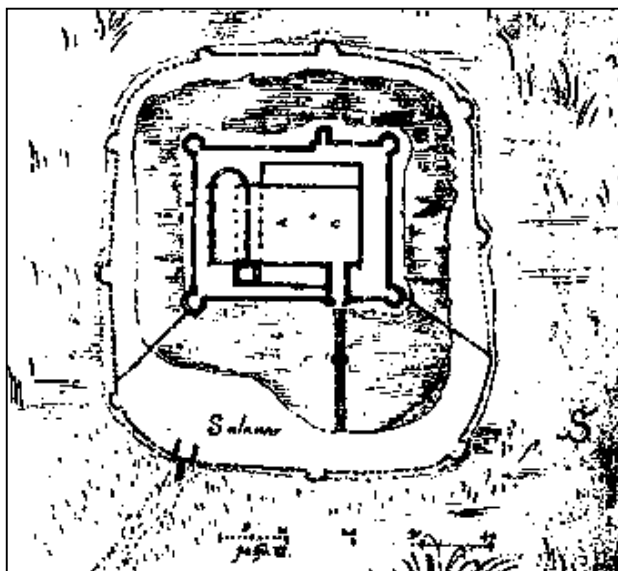
Slovanské opevnění Mosaburg – Blatnohrad – Zalavár

Kolem roku 840 daroval král Ludvík I. území v jižní Panonii knížeti Pribinovi vyhnanému z Nitry. Ten postavil v bažinatém povodí řeky Zala jižně od Balatonu blatný hrad. Poté zde sídlil Pribinův syn Kocel. Ten sehrál významnou úlohu v misijní činnosti Konstantina a Metoděje, kteří u něj v Mosaburku několik měsíců pobývali. Papež Hadrián vysvětil Metoděje na arcibiskupa panonského a moravského se sídlem ve starém církevním centru Sirmiu (dnes Srem v Srbsku).²⁾ Skutečným centrem arcidiecéze se stal ale Mosaburg/Blatnohrad. Koncem 9. století zde často pobýval císař Arnulf Korutanský. V roce 896 dal císař území do správy svého vazala knížete Braslava Sávského.³⁾

Počátkem 10. století začali Panonii napadat Maďaři, záhy ovládli celé území a zcela vyvrátili i Velkomoravskou říši. Slovanské centrum však přežilo a žilo dále, i když už ne jako centrum říše.⁴⁾ Maďaři ho nejspíše pouze ovládli, slovanské obyvatelstvo ponechali a využívali jeho civilizační potenciál. Hrad Mosaburg/Blatnohrad byl v 11. století obnoven již pod maďarským jménem Zalavár (Hrad Zala) a stal se sídlem komitátu Zala. Kromě správních budov zde vyrostl i klášter a v druhé polovině 13. století se světská správa odstěhovala. Klášter byl ve 40. letech 15. století opevněn. V polovině 16. století bylo

Zalavár, rozsah hradu a základy staveb.

Zalavár, plán hradu (G. Turco 1569).

opevnění rozšířeno. Roku 1575 se mniši odstěhovali a klášter se stal pohraniční pevností. Roku 1702, po ztrátě strategického významu, byl na příkaz císaře Leopolda zbořen.⁵⁾

Vývoj hradů v Uhrách

Před popisem vrcholně středověkých opevnění si stručně přiblížíme vývoj hradů v Uhrách. Zásadním zlomem ve vývoji Uher byl vpád Tatarů roku 1241. Země byla zpustošena tak, že současní kronikáři mluvili o novém založení Uher. Útočníkům se mohla postavit jen obrněná jízda a útoku odolaly jen kamenné hrady, kterých ale bylo dosud málo. Proto byla v průběhu vlády Bély IV. (1235–1270) zahájena urychlená výstavba kamenných hradů. Vzniklo jich téměř 100. Král rovněž začal podporovat rozvoj vrstvy oddaných bojovníků. Druhá mongolská invaze roku 1285 již byla odražena.⁶⁾

Po vymření domácí vládnoucí dynastie Arpádovců roku 1301 nastoupila v Uhrách francouzská dynastie Anjouovská. Král Karel Robert potlačil odpor velkých feudálů

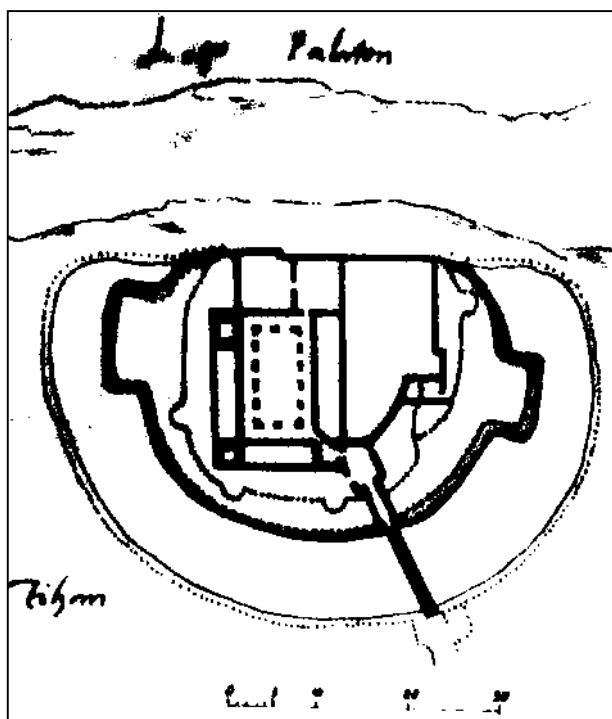
a postupně se zmocnil téměř poloviny z 300 hradů a 15–20 procent půdy. Zbytek rozdělil mezi své příznivce.⁷⁾

V roce 1375 se poprvé objevili v Uhrách Turci. Boje s nimi se staly jedním z hlavních úkolů nového krále Zikmunda Lucemburského. Aby získal podporu velkých feudálů – magnátů, musel mezi 30 velmožských rodů rozdělit kolem 80 anjouovských hradů.⁸⁾ Královskou moc začal posilovat zakládáním hrazených měst, kterých bylo kolem roku 1400 pouhých 20. Proti tureckému nebezpečí vybudoval obranný systém několika desítek pevností, které ve dvou liniích chránily jih státu od Jadranu až do Sedmihradska. Tento systém rozšířil ještě král Matyáš Korvín. Turky se tak dařilo zadržovat po celých 100 let. Za slabé vlády polských Jagelonců vzrostla moc šlechty a obrana země se zanedbávala. V bitvě u Moháče roku 1526 zahynul nejen král s výkvetem baronů a prelátů, ale i „uherský stát“. Již 12 dní po bitvě vtáhl sultán do Budína. Po této demonstraci moci Turci Uhry opět vyklidili.

Uhry nebyly sice Turky ještě okupovány, ale mocensky ovládnuty. Na trůn vznesli nárok Habsburkové a Ferdinand I. korunovaný na uherského krále byl uznáván v horních Uhrách, Chorvatsku a sedmihradskými Sasy. V Dolních Uhrách se stal králem Jan Zápoľský, podporovaný Turky a země se stala nárazníkovým státem podobně jako rumunská knížectví.⁹⁾

V roce 1541 byl Budín definitivně Turky dobyt a větší na Uher byla okupována dalších 145 let. Zbytek Uher připadl Rakousku. Hlavním městem se na několik století stala Bratislava a podél rakouské hranice se táhlo úzké území tzv. císařských Uher. Hranicí se stal i Balaton. Jeho severní hornatý břeh byl vhodným místem pro obranu.¹⁰⁾

Počátkem 17. století ale už začal docházet Turkům dech a v roce 1606 přistoupili mírem žitvatorockým na status quo. Nevyužili tak oslabení Habsburků v třicetileté válce a po obnovení výbojů už byla křesťanská Evropa natolik silná, že Turky odrazila u Vídně roku 1683 a v následujícím tažení osvobodila do konce století celé

Tyhany, plán hradu z roku 1569.

Uhry. Pohraniční pevnosti se přestěhovaly zase na linii založenou už králem Zikmundem a středověké hrady uvnitř Uher začaly pustnout, nebo byly bořeny. Důvodem boření byla obava císaře, aby se hrady nestaly oporou maďarských povstalců zejména během Rákocziho povstání.¹¹⁾

Hrad na Tyhany

Hrad postavili nejspíše tyhanští benediktýni. Poprvé je připomínán roku 1267. Ve 13. a 14. století patřil nejprve králům a později královnám. V 16. a 17. století byl součástí pohraničního opevnění proti Turkům. V průběhu tažení na Vídeň roku 1683 byl zničen a po válce už nebyl obnoven. I když jsou známa jeho vyobrazení, není jasné, kde přesně stál.¹²⁾

Hrad Tapolca

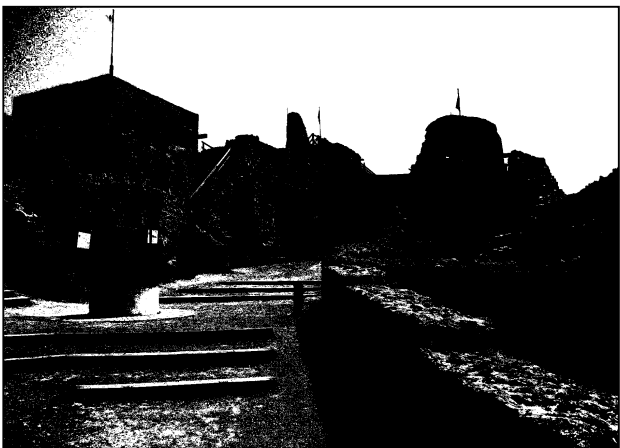
Nad jezírkem u výtoku podzemní řeky stojí gotický kostel a v jeho okolí jsou zbytky hradu. Odkryty jsou sklepy a základy brány. Na místě pozdějšího středověkého hradu byla již římská stanice. Ve 13. století zde vznikl kostel. Hrad byl postupně rozšiřován a opevňován. Dnes je na většině jeho prostoru škola. Část zdiva je odkryta.¹³⁾

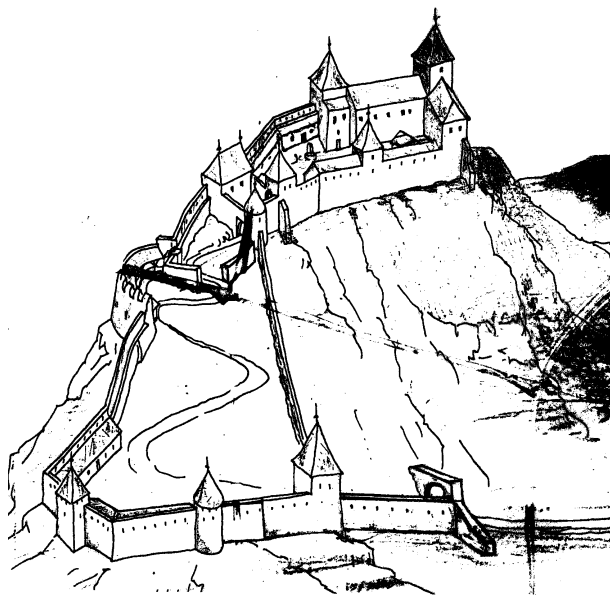
Tapolca, zbytky hradu.

Hrad Szigliget

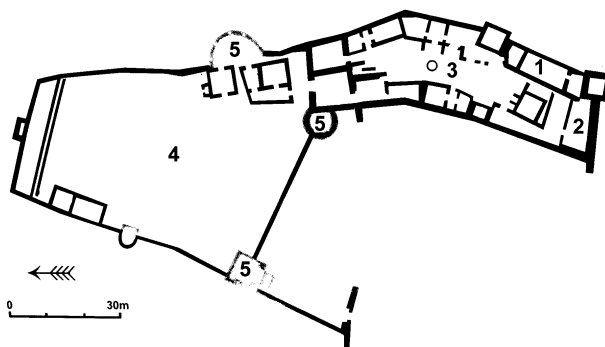
Je jediným pořádným a dosud stojícím hradem u Balatonu. Kromě impozantních zbytků je odtud velkolepý výhled. Při prohlídce zříceniny jsou dobrým vodítkem kvalitní informační tabule kromě maďarštiny i v němčině a angličtině. A dokonce zde dostanete i informační leták v češtině.

Szigliget – horní hrad.

Szigliget, podoba hradu v 17. stol.

Szigliget. 1 – palác, 2 – kaple, 3 – nádvoří horního hradu, 4 – prostor dolního hradu, 5 – opevnění z první třetiny 16. století.

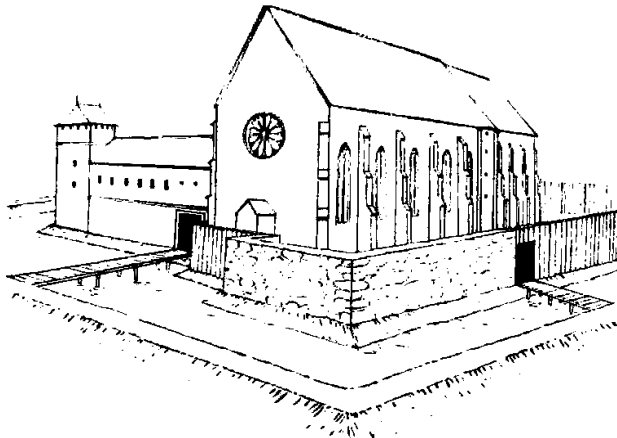
Ve středověku bylo území dnešního poloostrova Szigliget ostrovem. Výška hladiny jezera totiž kolísala. Po vpádu Tatarů daroval král Vojtěch IV. ostrov panonhalskému opatství, aby zde postavilo hrad. Ten se však králi tak zalíbil, že ho v roce 1262 vyměnil za jiná panství a hrad tak byl v majetku krále, který ho svěřoval do správy svým oblíbencům. Hrad byl postupně rozšiřován a jeho opevnění zdokonalováno. Proto ho Turci nikdy nedobylí. Ze 17. století jsou zprávy, že hradní kapitán nechal dokonce postavit loď na obranu proti Turkům. Po tureckých válkách ztratil hrad význam, pustl, vyhořel a stal se zdrojem stavebního materiálu mimo jiné i pro paláce šlechty vznikající v městečku pod ním. Až ve 20. století začaly práce na jeho zabezpečení a ochraně.¹⁴⁾

Kesthely, budova kláštera/pevnosti, zazděné středověké okénko.

Hrad v Keszthely

Tento hrad snadno přehlédnete. Jeho zdivo je skryto v novodobé budově stojící hned vedle kostela. Z informační tabule se dozvíme, že kostel byl součástí opevnění. Některé části půdorysu opevnění jsou zvýrazněny dozděním a malé románské okénko ve zdánlivě novodobé budově je dalším vodítkem k podobě hradu. Kostel s klášteřem byl v době tureckého ohrožení změněn na pohraniční pevnost.¹⁵⁾

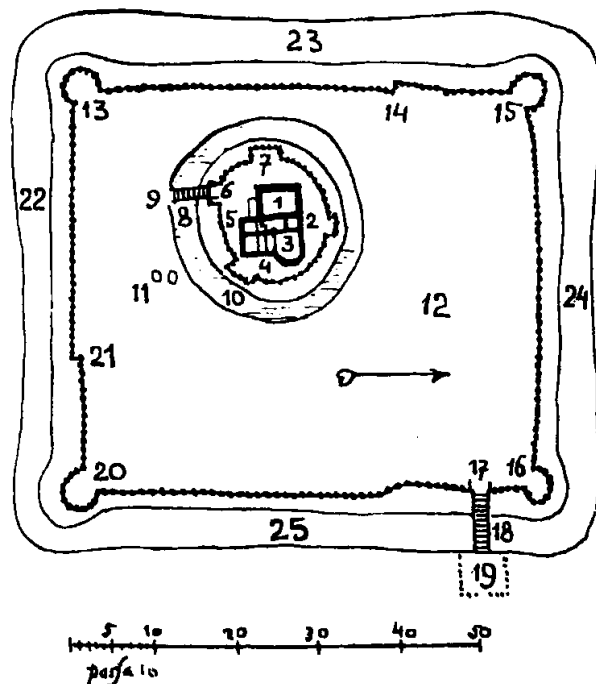

Keszthely, podoba pevnosti v 17. stol.

Fonyód

Zatímco severní břeh Balatonu je lemován vysokými horami, je na jižním břehu rovina. Výjimkou je město Fonyód. Nad ním se zdvihá miniaturní pohoří s dvěma pahorky. Na jižním úpatí kopců se nachází pozůstatky středověkého opevnění z 11. až 16. století. Jádrem byl opevněný kostel, oběhnaný příkopem. Celek byl později obklopen rozlehlým čtvercovým opevněním s příkopy a valy. Tato zajímavá památka byla rekonstruována v 50. letech 20. století a doplněna dřevěnými stavbami naznačujícími, jak tvrz vypadala.¹⁶⁾ Rozmazaná a skoro nečitelná informační tabule a chybějící šipky, které by vás k tvrzi přivedly, opět ztěžují návštěvníkům její zkoumání. Pomník na památku obránců tvrze v boji s Turky v roce 1575 má nápisy jen v maďarštině, tak toho také moc nezjistíme.

Poznámky: 1) Informační tabule na lokalitě. 2) Váňa, Z.: Svět dávných Slovanů. Praha 1983, s. 118–123. 3) Informační tabule na hradě; <https://cs.wikipedia.org/wiki/Blatnohrad> [30. 4. 2017]. 4) Citace v pozn. 2. 5) První cit. v pozn. 3. 6) Kontler, L.: Dějiny Maďarska. Praha 2001, s. 64–67. 7)

Fonyód, plán opevnění (G. Turco 1571).

Fonyód, dnešní stav.

Citace v pozn. 6, s. 74. 8) Citace v pozn. 6, s. 87. 9) Citace v pozn. 6, s. 124. 10) Citace v pozn. 6, s. 124–126. 11) Citace v pozn. 6. 12) Informační tabule v muzeu v klášteře Tihany. 13) Informační plánec na hradě. 14) Informační leták o hradě v češtině. 15) Citace v pozn. 1. 16) Informační tabule ve městě.

Drobnosti, dodatky, opravy, informace, zajímavosti, ohlasy

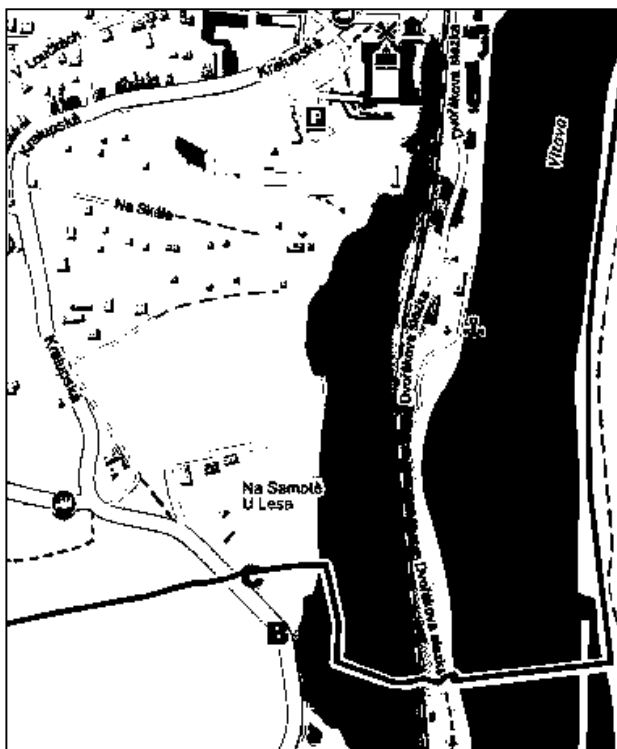
Tajná chodba v Nelahozevsi?

Jaroslav Březovský

Jako kluci jsme někdy v letech 1960–1962 náhodou objevili „tajnou chodbu“, když se sesunul kousek svahu za kolejistěm v Nelahozevsi. Protože je od nelahozevského renesančního zámku vzdálena vzdušnou čarou cca 200 m, byli jsme přesvědčeni, že chodba souvisí se zámkem. S největší pravděpodobností původně ústila až ve stráni bezprostředně u Vltavy, ale zřejmě byla narušena někdy v 19. století stavbou železnice. Pod tratí jsou vybudovány odpadní kanály, široké a vysoké na průchod dospělého člověka. A právě na konci jednoho z nich, pokud si pamatuji nějakých 100 až 200 m od konce vsi pod Dvořákovou stezkou směr Kralupy, byl v pískovcové stěně otvor, kterým jsme se dostávali do této chodby.

Chodba byla tesaná do pískovcové skály, šíře cca 1 m výška asi 2 m. Od vstupu byla cca 50 m vedena víceméně rovně (už tehdy jsme přelézali závaly spadlého stropu). Vstoupili jsme do tesané prostory asi 10 x 10 m. Odtud vedla vpravo od příchozí chodby další chodba mírně vzhůru směrem k zámku – po několika metrech byla zazděna. Uprostřed zmíněné prostory byla další chodba dolů směrem k Vltavě, ovšem bylo vidět jen několik tesaných schodů; chodba byla zavalena kameny. Tehdy jsme byli zvědaví a šli jsme se zeptat tehdejšího kastelána, ovšem ten ani netušil, že něco takového existuje.

Rozhodně to nemůže být pozůstatek těžební činnosti, v této lokalitě se pískovec lámal pouze v souvislosti s výstavbou trati (zářez do svahu) a s ražbou tunelů.

Vztah zámku Nelahozeves (nahore) a chodby. A – kanál pod tratí ústící pod Dvořákovou stezkou směrem k řece, B – prostora 10 x 10 m, do níž vede z kanálu chodba, C – zazdění chodby vedoucí z uvedených prostor

Konec konců, i kdyby se původu a účelu chodby nic nikdy nezjistilo, to tajemno se nedá zapomenout, dobře si pamatují na naše nadšení z objevu, obavy ze tmy a neznáma a nepříjemné pocity, když se sypal prach ze stropu při průjezdu vlaku. Autor by byl potěšen, kdyby někdo ze čtenářů Hlázky o této chodbě věděl něco bližšího.

Starckův zámek v Kaznějově

Petr Rožmberský

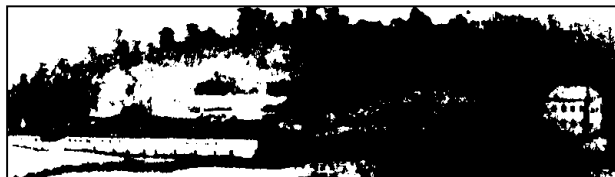
Ves Kaznějov (okr. Plzeň-sever), vděčící za svůj rozmach chemickému průmyslu, náležela kdysi cisterciáckému klášteru v Plasích a po jeho zrušení Náboženskému fondu. Plaské panství s Kaznějovem pak roku 1826 přešlo koupí do rukou rodu Metternichů. Na počátku 40. let 19. století byla zahájena výstavba státní silnice z Plzně do Žatce, od roku 1870 se budovala železniční trať Plzeň-Žatec.¹⁾ Těmito stavbami byl Kaznějov napojen na silniční a železniční síť, což přispělo k jeho rozvoji. V roce 1997 byl Kaznějov povýšen na město.²⁾

Zámek a Starckova olejna na indikační skice stabilního katastru r. 1837 (citace v pozn. 12).

Chemická výroba v Kaznějově vznikla v roce 1833, kdy kraslický obchodník a podnikatel Johann David Starck v souvislosti s objevem uhelných ložisek v Kaznějově roku 1819 (1822 Starck důl koupil³⁾) sem přenesl výrobu kyseliny sírové z nedaleké Hromnice s dolem na vitriolovou břidlici (a s výrobou kamence⁴⁾). První chemická výroba v Kaznějově probíhala v tzv. „staré továrně“, která se nacházela východně od vsi. Šlo o výrobu dýmavé kyseliny sírové – tzv. olea. Oleum se začínalo vyrábět v 52 galejních

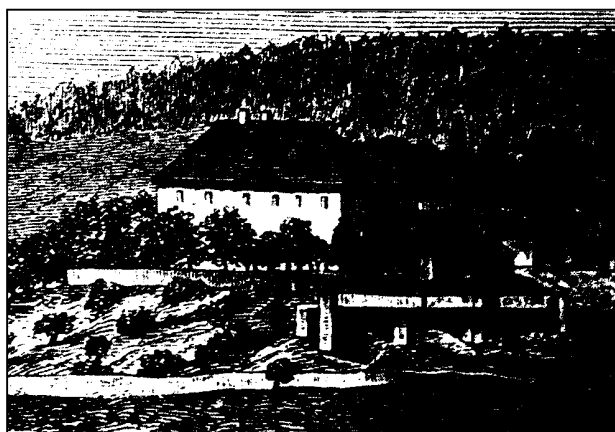
pecích v budově zvané „olejna“, na níž navázala hrnčírna pro zhotovování retort a baněk pro výrobu a kameninových lahví pro přepravu kyseliny. V roce 1837 vzniká pro podnik správní budova (tzv. zámček⁵⁾). J. D. Starck zemřel v roce 1841, jeho syn Jan Antonín zahajuje výrobu fosforu, roku 1874 jsou vystavěny dvě olejny na zcela novém místě („nová továrna“). V roce 1883 umírá J. A. Starck a firmu odkazuje tehdejšímu obchodnímu řediteli A. Schoblochovi, který podnik roku 1885 převádí na Dolové a průmyslové závody, dříve J. D. Starck, akciová společnost se sídlem v Plzni. Dalšími produkty kaznějovské továrny jsou ke konci 19. století např. kostní klíh, kyselina dusičná z ledku, síran hlinitý, železnatý a měďnatý (modrá skalice) a umělé hnojivo – superfosfát. V roce 1900 kupuje firmu uhelný magnát J. Peschek a záhy poté dochází k definitivnímu ukončení provozu ve „staré továrně“ (1901).⁶⁾ Později dochází k dalšímu velkému rozmachu průmyslu – kaolinka, výroba kyseliny citronové apod.⁷⁾

Pohled na zámek a Starckovu olejnu na kresbě z r. 1840 (citace v pozn. 13).

Fotografie zámku z r. 1872 (citace v pozn. 14).

Zámek na xylografii z konce 19. století (citace v pozn. 15).

Zmíněná správní budova z roku 1837 vystavěná J. D. Starckem, který byl uvedeného roku (nebo roku 1836⁸⁾) povýšen za zásluhy do šlechtického stavu (Edler von Starck,⁹⁾ jeho syn povýšen na svobodného pána čili barona – Freiherr¹⁰⁾), byla spolu s olejnou vystavěna mimo intravilán ves Kaznějova, cca 750 m východně od návsi. Zámček vystavěla firma Starck pro vedení závodu ve svahu jižně od něj.¹¹⁾ Na mapě stabilního katastru (indikační skica) z roku 1839 je východně od návsi na okraji lesa usedlost označená jako Zámek – mezi protilehlými obdélnými objekty prochází cesta, západní objekt je masivnější, východní má na

Kaznějov čp. 34 – bývalý zámek, pohled od severu (foto autor 2016).

severu drobné křídlo (č. staveb. parc. 37, čp. 34). Severně odtud jsou výrobní objekty nazvané „Olegna Sstarkowa“.¹²⁾

Z roku 1840 pochází kresebný pohled na Stackovu továrnu, zachycující i správní budovu – zámek. Schematická kresba zachycuje zámek v pohledu od východu, stavba je patrová, s pěti okenními osami v západním průčelí, s valbovou střechou.¹³⁾ Další vyobrazení západního průčelí administrativní budovy továrny v Kaznějově (ředitelství) z roku 1872 je již fotografií. Zámeček byl obklopen ovocným stromovím, v zahradě rozeznáváme včelíny, protilehlý hospodářský objekt byl prodloužen.¹⁴⁾ Podobná je xylografie z konce 19. století, na níž má zámeček v západním průčelí šest okenních os a v jižním dvě.¹⁵⁾ Zdá se však, že správně má být pět a tři.

Starckové zde nebydleli. Starší zemřel v Praze, mladší v Čeminech.¹⁶⁾ V budově byly kanceláře a byty. Posléze by zámeček přestavěn na bytové jednotky, dnes je na adrese K zámku čp. 34 bytový dům, jehož majitelem je Město Kaznějov.¹⁷⁾ Podsklepený dům s růžovou fasádou zdobený na rozích, pod střechou a pod okny přízemí šedavou lizénou, má stále valbovou střechu, východní průčelí mělo původně pět okenních os, ale dnes je upraveno tak, že v patře jsou tři okna a jedno malé. V přízemí uprostřed je dnes prostý vstup od východu. Jižní průčelí má dvě okenní osy, severní průčelí je bez oken. V protějším bývalém hospodářském objektu jsou garáže apod.

Podobné zámečky budovala firma Starck i u jiných svých závodů, například ve Starém Sedle, v Dolním Rychnově (obojí okr. Sokolov) a v Hromnici.¹⁸⁾ A nejen firma Starck. Podobný dodnes stojící zámeček si vystavěl také např. majitel Klementových Hor (dolování a zpracování vitriolových břidelic) u Kozojed (okr. Plzeň-sever)¹⁹⁾ a mnoho dalších podnikatelů.

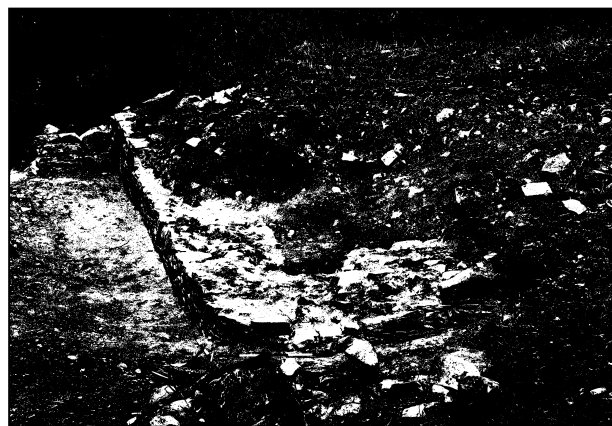
Poznámky: 1) <https://cs.wikipedia.org/wiki/Plasy> [3. 3. 2018]. 2) <http://www.kaznejov.cz/informace-o-meste/soucasnost> [3. 3. 2018]. 3) Jahn, J. V.: Vitriolové hutě v Čechách západních, Světlozor IX/1875, s. 365. 4) Citace v pozn. 3, s. 366. 5) Flek, J.: Česká kyselina sírová a vitriolový průmysl v Čechách. In: Sborník Vysoké školy chemicko-technologické v Praze. Praha 1977, s. 99. 6) <http://zskaznejov.webnode.cz/products/chemicka-tovarna-v-kaznejove1> [3. 3. 2018]. 7) Podrobně Jiráček, P.: Chemická továrna v Kaznějově – historie, vývoj a pořádání příslušných fondů. In: Ročenka Státního oblastního archivu v Plzni 2007. Plzeň 2008, s. 105–111. 8) Citace v pozn. 7, s. 105. 9) <http://euro.e15.cz/profit/lidumil-starck-a-jeho-chemicka-slava-893903> [3. 3. 2018]. 10) http://wiki.verkata.com/cs/wiki/Johann_Anton_Starck [3. 3. 2018]. 11) Jiskra, J.: Johann David Edler von Starck. Sokolov 2005, s. 155, 156. 12) Jiskra, J.: Johann David Edler von Starck. Sokolov 2005, s. 155, 156. 13) Citace v pozn. 5, s. 98. 14) <http://www.kaznejov.cz/fotogalerie/historicke-foto> [3. 3. 2018]; citace v pozn. 12, s. 159. 15) Fák, J.: Průmyslové podnikání na severním Plzeňsku ve sbírkách muzea. In: Průmyslové podnikání v západních Čechách v 19. století a I. polovině 20. století. Sborník příspěvků ze semináře v Mariánské Týnici konaného ve dnech 27. 5. – 28. 5. 1998. Mariánská Týnice 2001, s. 45. 16) Citace v pozn.

11, s. 7; citace v pozn. 10. 17) <http://nahlizeniidokn.cuzk.cz> [3. 3. 2018]. 18) Citace v pozn. 12, s. 156. 19) Rožmberský, P.: Klementovy Hory a další zaniklé minerální závody u Kozojed, Vlastivědný sborník – čtvrtletník pro regionální dějiny severního Plzeňska XXVI/2016, č. 4, s. 9–19.

Z hradů, zámků a tvrzí

Buben (okr. Plzeň-sever). V 60. a 70. letech docházelo ke značné devastaci zříceniny, jeden zahrádkář dokonce pomocí výbušniny odstřelil část zdiva. Odpálil tak část klenby u paláce, přičemž zasypal ve 30. letech archeology vykopanou uličku. Byly zavaleny i pískovcové schody, které nyní znovu odhalují. Co ho k tomu vedlo, se neví. Bohužel některé odkryté části hradu byly používány jako nelegální skládka. Na hradě se pořádají různé akce, i svatby, Dětský den, promítání filmů... Ruína je volně přístupná. Hrad patří obci Plešnice, správce, Miloslav Holý, si stěžuje na návštěvníky. Někteří by nejraději vyjeli až na nádvoří na motorkách nebo čtyřkolkách. Řada z nich se chová naprosto nekulturně, lezou po hradbách, ač jsou všude upozornění, že je to zakázáno, nechávají po sobě odpadky. Pokud si dotyčný doveze plnou petku, plechovku nebo pochutinu v obalu, je typické, že odpad nevezme zpět někam do kontejneru. Dokonce tu před pár lety někdo posprejoval obnovený portál! (Konečný, V.: Zříceninu Bubnu hodně poničil výbušninou zahrádkář. <https://www.novinky.cz/vase-zpravy/plzensky-kraj/plzen-sever/1297-55412>). P. Rožmberský

Při archeologickém průzkumu v červenci 2018 byly na hradě **Blansko** (okr. Ústí n. Labem) znovu odkryty zbytky budovy poblíž severovýchodního nároží hradu. Tato donedávna nejistá stavba byla doposud známa jen ze starých nepřesných náčrtků z 19. stol. Budova je přiložena na spáru k obvodové hradbě, má cca 95 cm tlusté zdi a zaoblené nároží. Podle starých plánů by měla být dvouprostorová. Výzkum provedli členové Spolku pro záchranu hradu Blansko pod vedením archeologa Mgr. Milana Sýkory z ÚAPPSZČ v Mostě. M. Rubeš

Archeologický výzkum na hradě Blansko (foto J. Novotný).

Na tvrzi **Malešov** (okr. Kutná Hora) byl v listopadu 2018 ukončen pilotní provoz Kingdom Come: Experience - projekt s prvky únikové hry, kdy účastníci řeší po tři hodiny logické úkoly za doprovodu herců v dobových kostýmech. Zážitková hra ožije opět dubna 2019, ovšem jen dva víkendy v každém měsíci. Prodej probíhá na tchechamber.cz/tvrz (Metro 26. 11. 2018). M. Prýmas

Nístějky (okr. Semily). V sobotu 4. května v odpoledních hodinách se v rámci činnosti Spolku hradu Nístějky konala brigáda přímo na hradě. Důvodem byly výrazné polomy, které silně komplikovaly návštěvníkům prohlídku zříceniny a bylo nutné je odstranit. Třeba veliký smrk, který málem zasáhl korunu věže. Sobotní odpoledne jinak potřebným deštěm brigádě moc neprálo, účast pouze tří osob přesto způsobila, že byl vyčištěn a tím zpřístupněn prostor před hradem, hradní příkop a plošina před zbytky kulaté věže. Dva ze tří brigádníků jsou členy KASu, ostatní členové se zalekli deště či se jim nehodil termín. Nakonec jsme se jeli

osušit do cukrárny v nedalekém Jablonci n. Jizerou. Další brigáda pro prostor středního a ještě možná zadního hradu je stanovena na odpoledne v neděli 26. května. Z. Fišera

Zprávy z klubu

Rada

Kontaktní adresa: KAS, Úslavská čp. 49, 326 00 Plzeň. Tel. 604261000, e-mail: rozember@post.cz. Internetové stránky: <http://www.klub-augusta-sedlacka.cz>.

Schůze Výboru Rady ponechala výši „desátku“ za rok 2019 ve výši 10 Kč za člena a předplatné Hlášky na rok 2020 na 60 Kč (informace pro pokladníky), i když se zatím nepodařilo získat na časopis dotaci, ale pracuje se na náhradním řešení. Bylo odsouhlaseno další konání konference Dějiny staveb a vydání sborníku z letošní konference (na něž se dotace sehnat podařilo). Žádné podněty k projednání Výbor od členů Rady neobdržel.

Z konference Dějiny staveb 2019 opět vyšel otevřený dopis předsedovi vlády ČR, vyjadřující nesouhlas s návrhem věcného záměru nového stavebního zákona a obavu o zajištění ochrany kulturních památek. Ing. Andrej Babiš odpověděl předsedovi KASu Ing. Janu Anderlovi dopisem, v němž jej ujistí, že takové nebezpečí nehrozí. Znění dopisu najdete na internetových stránkách KASu.

Pobočka Plzeň

Kontaktní adresa: KAS, Úslavská čp. 49, 326 00 Plzeň. Tel. 604261000, e-mail: rozember@post.cz.

Jarní autovycházku v sobotu 13. dubna provázelo zpočátku velice chladné počasí a celkově malý zájem (pouze dvě auta a 8 účastníků). Takové počasí s námi zůstávalo také v naší první zastávce, která se konala v Plané u Mariánských Lázní na Tachovsku, kde jsme nakonec našli způsob, jak se přiblížit budově zámku, který postihl dříve požár. Spadlé cihly a plechování střech ukazují i další destrukci této členité stavby. Druhé naše zastavení v Plané se konalo při románském kostele sv. Petra a Pavla, kde se naše řady rozšířil další kolega s autem. Nízké teploty trvaly i při přesunu k dalšímu objektu, kterým byl dvůr Hamrníky se zámek tepelských opatů, taktéž před lety poškozený požárem. Při obhlídce areálu bylo vidět provizorní zastřešení obytných částí i celková zchátralost také jeho hospodářských budov. V následujícím objektu, kterým byl Manský dvůr u Dolního Žandova, jsme naopak pozorovali stavební ruch, který probíhá na této ukázce hrázdné architektury chebské oblasti. Po obhlídce dvora přejíždíme do lokality ležící až za Chebem, blízko státní hranice. Zde u tvrze Pomezne (Markhausen) nám již počasí ukázalo příjemnější tvář a ohřálo nás slunce. Mohli jsme si tak prohlédnout vnějšek zachovalé věže, v jejíž okolí se nacházejí sklepy a základy dalších budov, z nichž mnohé obnažily výkopy. Tabule zde také informují o záměru obnovit celek věže a sousední stavby, kde vznikne muzeum. Potom se přesouváme do Chebu. Po obědě navštívíme zdejší hrad, což je císařská falce s unikátní kaplí, přestavěná na barokní citadelu. Následně si jedeme prohlédnout opravený exteriér zámku Starého Hroznatova (Alt Kinsberg), s válcovou věží původního hradu, jehož nádvorí statečně bránili hlídací psi svým štekotem. Při zastávce u této pamětihodnosti potkáváme také několik aut s německými výletníky, jež mívají i u hroznatovské loretánské kaple, opravené, leč v tuto dobu nepřístupné barokní památky, jejíž návrší poloha poskytuje zajímavé výhledy do krajiny. Je odtud možné sledovat také oblast německého pohraničí, kam jsme zavítali potom, a to konkrétně do městečka Waldsassen, abychom zhlédli zdejší cisterciácký klášter, jehož minulost je notně spjatá s českým Chebskem a který má nyní barokní podobu. Absolvovali jsme prohlídku volně přístupného klášterního chrámu. Potom nastal rozchod a individuální návrat do Plzně. Děkujeme těm, kteří akci zorganizovali; připravil P. Rožmberský, vedl:

V. Chmelíř

Jarního autobusového zájezdu na Manětínsko a Žluticko se zúčastnilo celkem 26 osob a fenka Jezinka. První zastávkou byly Stvolny, kde jsme měli domluvenou prohlídku interiéru kostela. Po příjezdu jsme se měli ohlásit u místních obyvatel. Ukázalo se, že to bylo v krásné roubence, pocházející prý – podle vnošení na jednom trámu – z r. 1774. Kostel Narození P. M. se nachází uprostřed vsi na bývalém hřbitově, obehnaném nedávno opravenou starou kamennou zdí. Jednoduchý plochostropý kostel vznikl nejspíše okolo r. 1300, u sakristie není vyloučeno, že jde o přízemí zaniklé věže. V poslední době byla opravena střecha a fasáda, přičemž byla objevena zazděná gotická okénka, dnes v omítce opět viditelná. Dalším objektem byly pozůstatky patrně nejstaršího církevního objektu v tomto prostoru, a to jednoduchého kostela sv. Petra a Pavla ve Visce, jehož původ lze podle dochovaných prvků – vstupního portálu, okna a sanktuáře – předpokládat nejméně ve 13. stol. Po r. 1945 vyřabován a v r. 1973 vyhořel po zásahu blesku, dnes zůstaly jen obvodové zdi. Počátkem 90. let byly zdi presbytáře nadstavěny, aby se zjednodušila zamýšlená, ale nerealizovaná krovová konstrukce. Fyzicky náročnější byla návštěva pozůstatků hradu Nevdek, kam jsme vystoupali pěšky z Hradského dvora. Pozdně gotický hrad, nazývaný původně Nový hrad, nechal na výrazném vrchu vystavět ve 40. letech 15. stol. husitský hejtman Jakoubek z Vřesovic jako jižní součást obranného systému Žlutic. Je ukázkou pozdních hradů z dob husitských válek. Roku 1568 je již uváděn jako zpusťlý. V r. 1907 byly v rámci výzkumu odhaleny zbytky zdí, základů věže, schodiště do sklepe-

Tvrz Pomezna (foto V. Chmelíř).

ni, pilíře padacího mostu a sutinami zasypaná studna. Dnes je objekt zarostlý a nepřehledný, návštěvníka nejvíce zaujme mohutné zemní opevnění, vyzděná studna (vyčištěná v r. 1914) a téměř 10 m vysoký novodobý dřevěný kříž. Po prohlídce zvolila část výpravy pěší sestup do Žlutic po navazující turistické značce, ostatní se nechali spořádaně odvézt autobusem. Ve městě se pak obě skupiny podle plánu úspěšně setkaly a poté přesunuly k představenému opevnění Mazanec, které mělo původně chránit Žlutice od severu. Po r. 1418, kdy jej zřejmě Jakoubek z Vřesovic přestavěl, je považován za samostatné sídlo, koncem 16. stol. už pusté. Jediným pozůstatkem jsou zbytky mohutných valů, areál byl zplanýrovaný a přeměněný na hřiště, čímž bylo původní rozvržení hradu nenávratně poškozeno. Původní žlutický městský hrad se nacházel v severozápadní části města. Byl přestavěn na zámek, po požáru v r. 1761 byl rozebrán. Ve 20. stol. byly zbytky zámku ještě patrné, ale na jejich místě byly postaveny panelové domy. Dnes se zde nachází jen terénní relikt s několika úseky zdiva. V jednom z nich jsme si na soukromém pozemku čp. 234 (bohužel jen přes plot a s odstupem) prohlédli vsazený pozdně gotický portálek s římsově profilovaným překladem, který je považován za středověký prvek původního hradu. Jedinou dochovanou částí zámku je barokní brána do zámeckého

areálu, která nabízí „romantický“ průhled na panelový dům. Zámek ještě připomíná kamenná ohradní zeď bývalé zahrady. Plánovaný oběd pojedl většina výpravy v Zámecké restauraci, stížnosti nebyly zaznamenány. Následoval přesun do Lukové, do kostela sv. Jiří, jehož nejstarší části – presbytář a sakristie s gotickými klenbami – pocházejí ze 14. stol. Za husitských válek byl pobořen, potom opravován a přestavován. Slávu i ve světovém měřítku mu přineslo 32 unikátních soch, které zde jako svou bakalářskou práci vytvářel Jakub Hadrava v r. 2012, a to na živých lidech – z textilií napuštěných sádrou. Sochy jsou rozesazeny v kostelních lavicích jako mrazivá připomínka, že dříve bylo místo plné živých věřících, což se odsunem sudetských Němců změnilo a v nedávné době již ve vsi žili dokonce jen čtyři stálí obyvatelé. Díky snaze správce P. Koukla a velké popularitě současné neobvyklé výzdoby má kostel šanci, že se dočká pokračování nutných oprav. Náš poslední cíl – zámek Manětín – není třeba obšírně představovat. Musím zde ale vyzdvihnout fundovanost, vstřícnost a trpělivost paní průvodkyně, neboť některé naše dotazy (a pohříchu i pokusy o humor) by mnohé jiné na jejím místě přivedly do úzkých. Navíc nás ještě nakonec vpustila do výstavních prostor, kde byly vidět starší klenby. Moc děkujeme, tak jako těm, kteří zájezd připravili (P. Rožmberský) a vedli:

M. Prýmas

Na klubové schůzce v dubnu se přednáška nekonala – nedostavil se přednášející. Na květnové schůzce proslovila J. Richtrová zajímavou přednášku o městě Kilwa na ostrově u Tanzanie; kdysi sultanát s paláci a mešitou, nyní ve zříceninách (proběhl zde archeologický výzkum), později s portugalskou pevností. Kilwa byla zařazena na seznam světového kulturního dědictví UNESCO. V červnu seznámil posluchače L. Krčmář s tuniskými ksary – opevněnými obilnicemi berberů. Děkujeme.

Jarní členská schůzka přijala tři nové členy, jeden člen zemřel, čtyři byli vyloučeni pro nezaplacení příspěvků. Pobočka tak má 154 členů. Náhodou jsme se dozvěděli, že jeden z neplatičů leží dlouhodobě v nemocnici a nevnímá. Patrně z útlocitu několik hlasů požadovalo, aby nebyl vyloučen. Stanovy však hovoří jasně: **Členství zaniká úmrtím člena, písemným vystoupením člena nebo jeho vyloučením na základě rozhodnutí členské schůze pobočky**, zejména pokud člen... **neplní členské povinnosti. Člen je povinen zejména: platit ve stanovených lhůtách členské příspěvky...** Bylo ustanoveno, aby ten, komu nejvíce vadí vylučování neplatičů, zformuloval změnu stanov a předložil ji Výboru Rady. Dále ohlásil jednatel Petr Rožmberský, že z důvodu nemoci budou muset jeho funkce postupně přebírat jiní členové pobočky. Podle tzv. „plánu B“ se již chopili organizování autovycházek a zájezdů V. Chmelíř a M. Prýmas, stínový šéfredaktor Hláska bude V. Chmelíř (vchmelir@email.cz), stínový jednatel P. Mikota (pmikota@post.cz, 603828377). Možná se bude měnit i adresa plzeňské pobočky a určitě se změní číslo účtu pobočky. Až se budou na podzim platit příspěvky, věnujte číslu účtu zvýšenou pozornost.

Podzimní zájezd severozápadně od Plzně se bude konat v sobotu 7. září, odjezd tradičně v 8 hod. od Hamburku. Autobus zamíří nejprve do Malesic (kostel, zámek, pozůstatky hradu Kyjov), dále na Komberk (pozůstatky hradu), pak do Hunčic (pozůstatky zámku a hradu Frumštejna), do Líštan (zřícenina zámku a oběd), Luhova (zámek, prohlídka), Újezd n. Mží (zámek, prohlídka), Křimice (zámek, obhlídka) a domů. Cena za sedadlo se bude při plném autobusu pohybovat kolem 130 Kč. **Zájezd povede V. Chmelíř**, u něhož se zájemci včas a závazně přihlásí: vchmelir@email.cz, tel. 605935091.

Pobočka Hradec Králové

Kontaktní adresa: Ing. Jiří Slavík, Nerudova 1210, 517 41 Kostelec n. Orlicí, e-mail: slavik.jiri@npu.cz, jaroslav_cerny@centrum.cz.

V sobotu 13. dubna se konal jarní výlet východočeské pobočky KASu, tentokrát do Posázaví. Za účasti dvanácti členů a rodinných příslušníků ve čtyřech autech došlo k návštěvě celkem šesti lokalit. Po nadstandardní prohlídce hradu v Ledči nad Sázavou jsme navštívili zříceninu tvrze Nelechoh, zříceninu hradu Chřenovice, tvrziště Přemilovice, polní opevnění u Souboře a nakonec zbytky hradu Lacemboku.

Z. Fišera

Účastníci výletu na mostě před hradem v Ledči nad Sázavou (foto Z. Fišera).

Pobočka Brno

Kontaktní adresa: Ing. Pavel Švehla, Ondráčkova 3, 628 00 Brno-Líšeň, e-mail: svehla.pavel@volny.cz.; Mgr. Bc. Josef Jan Kovář, Renneská tř. 416/39, 639 00 Brno, e-mail: josef.kovar@seznam.cz.

Zde měly být zprávy o činnosti a hospodaření. Nebyly však redakci dodány.

Další informace od poboček redakce do uzávěrky tohoto čísla neobdržela.

Kontakty na ostatní pobočky:

Pobočka Praha

Kontaktní adresa: KAS Pobočka Praha, PhDr. Helena Klímová, Tr. Milady Horákové 133, 166 21 Praha 6 – Dejvice, e-mail: Petr Valenta, geomess@volny.cz.

Pobočka Zlín

Kontaktní adresa: KAS pobočka Zlín, MUDr. Jiří Hoza, Česká 4760, 760 05 Zlín. Tel. 737177346. E-mail: jihaz@post.cz. Int. stránky pobočky: <http://www.kaszlin.estranky.cz>.

Pobočka Humpolec

Kontaktní adresa: KAS, pobočka Humpolec, Hradská 818, 396 01 Humpolec, E-mail: kocmani.hu@seznam.cz, frantisek.kocman@mesto-humpolec.cz, tel: 777347511. Internetové stránky pobočky: <http://www.hrad-orlik.cz>.

Uzávěrka dalšího čísla: 10. 9. 2019
(vyjde v první říjnové dekádě 2019)

HLÁSKA, zpravodaj Klubu Augusta Sedláčka. ISSN 1212-4974.

Vychází čtvrtletně. Toto číslo vyšlo v 1. dubnové dekádě 2019.

Šéfredaktor Petr Rožmberský (rozember@post.cz.), technický redaktor ing. Petr Mikota (pmikota@post.cz.), redaktor pro internet Milan Novobilský (klub_augusta_sedlacka@centrum.cz.), www.klub-augusta-sedlacka.cz.

Adresa redakce: Klub Augusta Sedláčka, Úslavská 49, 326 00 Plzeň.

Vydává Klub Augusta Sedláčka za přispění statutárního města Plzně.

Registrováno pod značkou OK UmP 23/1991. 350 výtisků